

la seva obra i de llurs vides: «LES MINVES DE GENER. Com al mig de l'hivern la *primavera*, / així el cel avui, i el sol i l'aire, obre de bat a bat balcones i portes / i omple la casa de clarors, aimia / --- / No sents una frisança, dona?, Diges: / no et sents la *primavera* a les entranyes? / --- Som al mig de l'hivern: ahir glaçava, / demà les neus blanquejaran la serra: / la *primavera* és lluny, del temps endintre, / pro un dia com avui n'és la promesa. / Si promesa tu em fosses, estimada, / ja cap mena d'hivern en mi cabria, / ni ara, ni després, ni mai: que portes / tu a dintre els ulls la *primavera* eterna!».

Hem oït la veu de Maragall (O. C., 82). Uns homes joves, defensants Catalunya en el front d'Aragó, «begueren d'un sol glop totes les *primaveres*», Joan Sales i Vallès (*Viatge d'un moribund*, 1940). Coromines en passar l'Equador, expulsat pel feixisme triomfant, diu adéu a les nostres estrelles que els seus ulls (no el seu esperit) ja no veurien més: «Adéu-siau, estels, adéu-siau, / vosaltres que de dalt del firmament, / bolcàreu d'un ambient d'eterna pau / el maldar de ma vida turbulent / --- Per ço en la meua fuita cap al Sur / no us donc pas comiat per un mai més. / Tornaré! I quan trenqui albes el dia / del retorn, farà nova *primavera*; / i, sots la vostra argentada crinera, / seré feliç, com al vell temps solia...» (O. C., 1262). Si en tornaren només els ossos, també, però, en tornà l'ànima, rediviva en els seus fills.

Fins avui, en efecte, continua essent el mot d'ús general en tots els parlars i terres de la pàtria: des del Segura fins a Salses i l'Aneto. Cap al NO. és el terme popular fins al capdamunt del Pallars, la Vall de Benasc («el *miçcá de primabèra ye bért*» l'herba dels prats, «una fontaneta que tenim allí en *primavera*») i fins al mig de l'Alt Aragó (San Juan de Gistau) i la Vall d'Aran (a la Vall de Luixon ho abreugen en *era prima*: Gouaus de Larboust, *Bouts d. Mount*, v, 91).

La pronúncia de la *é* tònica és un poc vacil·lant: en correspondència amb la *Ē* llarga llatina hauríem de tenir *é* en balear i *è* en cat. or.: de fet però la influència del freqüentíssim sufix *-ARIA* ha fet que el timbre propi d'aquesta combinació s'hi introdueixi. He sentit la forma esperable *primabèra* a bastants llocs del centre del cat. oriental (ho recorde ja d'Amadeu Vives, 1918 ---, que era del peu de Montserrat), però a Barcelona és corrent *primabèra* [1910], així ho fa rimar J. M. de Sagarra (*primavera: cacera, Comte Arnau*, 273, que no comet rimes falses d'*è* amb *é*), així ho deien els meus avis, mare i ties empordaneses i girosins, i així se sent fins a Cerdanya (Dorres, 1969). A l'Alt Pallars, on hi ha *è* de *-ARIA* passa una cosa paral·lela, car se sent *primabèra* a Cardós i Vall Ferrera. També a Mall. i Men. hi ha *-éra* (DFgra., AlcM). Per simetria amb *primavera* es creà popularment, en una part de la nostra terra, *la darrevera* per 'la tardor', d'on, amb metàtesi, «*radevera*: a la Palafrugell del meu temps, ho deia tothom; ara ben pocs, i molts no saben què vol dir» (carta del Dr. Alsina i Bofill, 1985).

De la qüestió etimològica-històrica dins el conjunt de la Romània vaig tractar a fons en el DCEC, VE-

RANO, paràgrafs dedicats a *primavera* (IV, 705-6). El mot igual al català es va imposar d'hora en italià, *primavera*, que ja apareix quatre vegades en el Petrarca; en llengua d'oc, on es documenta des de c. 1300 (*primavera i prim-ver* en Matfré Ermengaut, 1322), més tardanament en cast., on no se'n tenen testimonis fins a 1490; i també en portuguès sembla ser relativament tardà, vist que allà encara de vegades es diu *verão* en el sentit de 'primavera'.

Notem que el cast. medieval distingia entre *verano* 'primavera avançada', *estío* 'estiu' i *primavera* aplicat només al començament de l'estació: igual va passar en portuguès medieval i clàssic, com sigui que allà *verão* surt usat en el sentit de 'primavera' en Don Denis (princ. S. XIV) i fins al S. XVI (Gil Vicente, Ferriera de Vasconcelos i João de Barros). En aquestes dues llengües hi ha, doncs, retard d'una evolució que també es degué marcar en les llengües germanes en segles anteriors: car *ver* és encara molt freqüent en els trobadors clàssics (i fins al nostre Cerverí).

S'observa que en llatí clàssic la locució PRIMUM VER inicialment va significar 'en començar la primavera' (així en Cèsar), però en textos vulgars del S. IV ja sembla figurar com a expressió soldada semànticament, 'els principis primaverals' (*Chiron*, Palladi), apareix en dues inscripcions PRIMA VERA; i, en el glossari vulgar (potser hispànic) *Hermeneumata Vaticana*, transmès per un ms. del S. X i certament ben anterior, tenim ja *prima vera* traduït per mots grecs que signifiquen 'equinoccí de primavera'. Sembla que VER, neutre en llatí clàssic, devia pendre gènere femení (com tants mots neutres de la 3.ª declinació, MEL, MAR, FEL etc.) i PRIMAM VEREM canviaria el segon membre VEREM en VERAM per influència del primer.⁶

DERIV.: *Primaveral* (Pijoan, supra, sobre *primala*). *Primaverenc* (Verdaguer; Fc. Matheu; DAG.). *Primaverejar*.

Primogènit [1362], pres del ll. *primō gēnitus* 'engendrat primer': va usar-lo primer el rei Pere Cerimoniós, en una carta al seu fill adreçada, l'any 1362 «Car *primogènit* nostre» (DAG.) i en la seva *Crònica. Primogenitura* [1341, CoDoACA xxix, 72].

Primigeni. Primigràvida. Primitpara, format amb *pārēre* 'parir'.

Primordial [S. XIV, DAG.; StVicentF], pres del ll. *primordialis* id., compost amb *ordiri* 'començar'. *Primordialitat*.

Princep [S. XIII; Lull], pres del ll. *princeps*, -*cīpis*, 'el primer', 'el cap', 'el principal, el sobirà', compost (< *prim(o)-cāp-*) de *primus* i *cāput* 'testa' (amb degradació normal de la *ā* breu): «Comanà l'espital en guarda del *princep* de la terra, e del bisbe» (*Blanq.*, NCl. I, 194.14; també 201.25; II, 86.21); a l'Edat Mitjana es troba algunes vegades la variant *prince* d'influència francesa i occitana: a les *Vides*R veiem *princep* fins en el ms. més antic, però en aquest hi ha «ni tem turmens ni a paor dels *princes* irats», 168v1 (però *princep* en el ms. B fins en aquest passatge, n. 10).

Princesa: en català, si no fos per aquest model fran-